

AT THE CROSSROAD OF INTERNAL AND EXTERNAL MIGRATION: CONFLICT OF INTERESTS IN KUMKAPI

Ayşe Gür Geden*

* Postgraduate Student, King's College London

ayse.geden@gmail.com

Abstract

This study explores the conflict of interests in Istanbul's Kumkapi district between the Kurdish migrants from Eastern/South Eastern Anatolia and the African asylum seekers. While the survey with the Kurdish citizens reveal the assumptions and attitudes about the African asylum seekers in the area, in-depth interviews conducted with the Africans reveal their ideas about the locals and specific difficulties faced as black immigrants in Turkey. The analysis of Kumkapi research shows frequent examples of xeno-racism (a peculiar combination of racism and xenophobia) as a result of the conflict. Therefore, the paper aims to portray the internal migrants residing at Kumkapi area both as victims and perpetrators, while expressing their complaints and reactions. Regarding the increasing number of immigrants in Turkey, to prevent the problems spread, permanent solutions will be offered and discussed.

Keywords: Internal migration, international migration, illegal migration, asylum seekers, Africa, Xeno-racism, Turkey.

İÇ VE DIŞ GÖÇ BAĞLAMINDA KUMKAPI'DA ÇIKAR ÇATIŞMASI

Özet

Bu çalışma, İstanbul'un Kumkapi semtinde ikamet eden Afrikalı sığınmacılar ve iç göçle Doğu ve Güneydoğu Anadolu'dan gelerek bu bölgeye yerleşen Kürt bölge sakinleri arasındaki çıkar çatışması ele almaktadır. Kumkapi'da Kürt vatandaşlar ile gerçekleştirilen görüşmelerde hedeflenen, bölgede ikamet eden Afrikalı gruplara dair düşünce ve yargıları açığa çıkarmak iken; Afrikalı görüşmeciler ile yapılan mülakat çalışmalarında amaç, Türkiye'de siyahi göçmenler olarak karşılaştıkları problemlerin ve bölge sakinlerine dair fikirlerinin belirlenmesidir. Xeno-racism (yabancı düşmanlığı ve ırkçılığın sentezi) örneklerine sıkça rastlanan Kumkapi'ya ilişkin analizlerde, iç göç ile bölgeye yerleşenlerin tutumları yanı sıra mağduriyetleri, şikâyet ve tepkileri de dile getirilecek; artan göçmen nüfusu göz önünde bulundurularak söz konusu çatışmaların Türkiye geneline yayılması ihtimaline karşın kalıcı çözüm yolları tartışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: İç Göç, Uluslararası Göç, Yasadışı Göç, Sığınmacı, Afrika, Xeno-Racism, Türkiye.

1 GİRİŞ

Türkiye, coğrafi ve stratejik konumu nedeniyle göç yolları üzerinde bulunan bir bölgeye dahil; ayrıca, dışarıdan gelen nüfus hareketlerinin yanı sıra, kendi içinde birçok göç hareketine de şahitlik etmiş bir ülkedir.

Dolayısıyla, birçok kültürü, geleneği, dili, dini, ırkı ve rengi barındıran bu coğrafya, göç deneyimini bir zenginliğe dönüştürebilmeyi başarmıştır. Fakat içinde bulunduğumuz yüzyılda, göç hareketlerinin yoğunlaşması, şekil ve amaç değiştirmesi, Türkiye'nin de artık hem bir transit hem de hedef ülke haline gelmesine yol açmış, Türkiye'ye önemli sorumluluklar yüklerken, beraberinde ciddi sorunlar ortaya çıkarmıştır. Avrupa Birliği üyesi devletlerin "Kale Avrupası" inşası noktasındaki ısrarları, sıkı tedbirleri ve koruyucu tutumları, üyelik süreci devam eden Türkiye'nin göç politikalarını şekillendiren bir unsur olurken, Türkiye Cumhuriyeti yöneticilerinin omuzlarına ağır bir yük bindirmiştir. Göç bazında söz konusu sorunların çözümünü kendi içinde aramak durumunda kalan Türkiye, daha etkili ve hızlı sonuçlar alabilmek için, sağlam ve gerçekçi politikalar üretmek maksadıyla, sokaktaki realitelerin ve sorunların farkına varmak durumundadır. Zorunlu göç de dâhil olmak üzere, iç göç ile Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinin illerinden İstanbul, Ankara, Bursa, İzmir gibi büyük kentlere göç eden bireylerin problemleri dahi tam anlamıyla çözüme kavuşturulamamışken; dış göç ile onlarca farklı ülkeden Türkiye'ye akın eden göçmenlerin yine büyük şehirlerde bir arada yaşamak durumunda kaldıkları iç göçmenler ile çıkar çatışmaları, bu bağlamda önemli bir sorun teşkil etmektedir. Bu gruplar içinde en görünür olan ve nüfus bakımından önemli rakamlara ulaşan Afrikalı sığınmacı grubunu incelemek, bu bakımdan elzemdir.

2 TÜRKİYE VE GÖÇ

2.1 Türkiye'ye Yönelik Düzensiz ve Yasadışı Göç

Türkiye'ye yönelik göç, ulus-devletin inşa edilme süreci olan Cumhuriyet'in ilk yıllarında, etnik anlamda Türk ve Müslümanlardan oluşmuştur. Bu dönemlerin aksine, son yıllarda farklı etnik ve dini gruplardan milletlerin değişik amaçlar ile Türkiye'ye göç ettiği gözlemlenmektedir (İçduygu ve Yüksek, 2012). Eskiden göçmen gönderen bir ülke olan Türkiye, son 20 yılda göçmenlerin hedefi haline gelen ve transit olarak kullanılan bir ülkeye dönüşmüştür. Stratejik konumu nedeniyle birçok göç rotasının kesiştiği bir yerde bulunan Türkiye, 1980'lerden itibaren Orta Doğu, Asya, Doğu Avrupa ve Afrika'dan sürekli göç almakta; bilhassa göçmenlerin Türkiye'ye insan kaçakçılığı ile getirilmesi ya da çıkarılması nedeniyle mesele güvenlik ve suç söylemleri üzerinden değerlendirilmiştir. Türkiye'nin göç anlamında bu denli rağbet görmesi, problemleri bir coğrafyanın tam ortasında yer almasından kaynaklanmaktadır. Soğuk Savaş sonrası dönemde yaklaşık 2-3 milyon Iraklı Kürt ve Şii'nin Saddam Hüseyin'in katliam saldırıları sonucu Türkiye sınırına dayanması, etnik temizlik nedeniyle evlerini terk eden 2,5 milyon eski Yugoslav vatandaşının akınına uğraması, klanlar arası savaştaki çatışmalardan kaçan ve kıtlık sebebiyle yerinden edilen Somalili sığınmacı nüfusu, İran'daki Devrim ve Afganistan'daki savaş nedeniyle gerçekleşen göçler yine söz konusu bölgedeki sıkıntıların bir sonucudur (Loescher, 1993). Böylesine problemleri bir coğrafyada nispeten istikrarlı birkaç ülkeden biri ve göç yolları üzerinde Avrupa'ya geçişin en kolay olduğu noktalardan olması nedeniyle Türkiye, hem hedef hem de transit ülke haline gelmektedir (Biehl, 2008). Bu sebeple Türkiye'de 2000 yılından beri her sene 200.000'den fazla göçmen kaydedildiği iddia edilmektedir (Çelebi et.al., 2011).

Bu bağlamda, çalışmanın odak noktası olan geçiş/transit göç ise, Türkiye'nin Batı sınırlarından Avrupa'ya geçmeyi hedefleyen ve bu yolculukta planlı ya da plansız biçimde Türkiye'ye gelmiş olan Afganistan, Bangladeş, İran, Irak, Pakistan, Somali, Suriye uyruklu vatandaşların gerçekleştirdiği göç türüdür. Bilhassa İran ve Suriye sınırlarından geçiş yapan bu transit göçmenler, insan kaçakçılığı ağları sayesinde, Ege kıyılarından deniz ya da kara yoluyla (çoğunlukla Meriç Nehri üzerinden) Yunanistan'a geçmeyi amaçlamaktadırlar (İçduygu ve Yüksek, 2012). 1951 tarihli Cenevre Sözleşmesi'nde Kongo, Madagaskar ve Monako'nun yanında mültecilere yönelik "coğrafi kısıtlama" şartı getiren ülkelerden biri olan Türkiye'de, söz konusu göçmenler anlaşma gereği Avrupa ülkeleri dışından geldikleri için mülteci statüsü alamamakta, yasal olarak ancak 'sığınmacı' statüsüne başvurabilmektedirler. BMMYK "sığınma" kavramını şu şekilde açıklamaktadır:

"Sığınma" uluslararası hukukta tanımlanmamıştır; fakat bir ülkenin, topraklarında bulunan mültecilere sağladığı korumanın tümü için genel bir terim haline gelmiştir. Sığınma, en azından başka bir ülkede çözüm bulunana kadar, ev sahibi ülkede barınma imkânı sağlanması şeklinde, geçici bir süre için, temel koruma sağlanması anlamına gelmektedir (Jastram ve Achiron, 2001: 15).

Mültecilerden farklı olarak "sığınmacı", mülteci statüsü almaya yönelik başvurusu henüz karara bağlanmamış, ya da henüz başvuru yapmamış kişileri tanımlamak için kullanılır. Sığınmacılar sosyal yardım ve konut bazında ciddi zorlukların yanında, isteksiz ve engel koyucu bir bürokrasi ile mücadele etmek durumundadır. İş ortamındaki temel statü eşitsizliği ise, *Sans Papier* olarak da bilinen ve devlet tarafından tanınmamış olan sığınmacı grubunu -saha araştırmasının da ortaya çıkardığı üzere- mağdur etmektedir (Lloyd, 2003).

2.2 Transit Ülke Olarak Türkiye

Transit göç, Batı Avrupa ülkelerine gitmek isteyen, fakat artan sınır kontrolleri, ileri teknoloji izleme cihazları ve diğer teknolojik teçhizatların konuşlandırılması nedeniyle direkt hedef ülkeye geçiş yapamayan (özellikle Afrika ve Asya kökenli) insanların, Avrupa'ya komşu ülkelere gidip oradan hedeflerine ulaşmaları anlamına gelir (Amnesty International, 2014; Şaul, 2013; Düvell, 2010).

Türkiye'nin bir geçiş ülkesi haline gelmesinin nedenleri Asya, Avrupa ve Afrika'nın kesiştiği bir coğrafi bölgede yer alması, Avrupa Birliği'nin güneydoğusunda hem deniz hem de kara sınırı olması, hem Doğu hem de Güneydoğu'da (Suriye boyunca) yasadışı göçlerin geçiş dayanağıdır. (İçduygu ve Yüksek, 2012: 443). Transit göçün başat unsuru olan kaçakçılar sayesinde Afgan, Pakistan, Bangladeş uyruklu Asya kökenli, Irak, Suriye, Filistin gibi Orta Doğu ve Somali gibi Afrika menşeli göçmenlerin Avrupa'ya geçişlerinde Yunanistan esas giriş kapısı olmakla beraber, Türkiye de 1970'ten beri ana geçiş ülkesi rolünü üstlenmektedir (Frenzen, 2013; İçduygu ve Yüksek, 2012). Hukuka uygun olarak davranma ilkesine riayet edilmeden yapılan geri itmeler ve geri kabul anlaşmalarıyla tesis edilen resmi usullerle yapılan sınır dışı işlemleri yoluyla, Avrupa'da güvenlik ve daha iyi bir yaşam bulma amacıyla yola çıkan çok sayıda kişi, AB çevresindeki ülkelerde sıkışıp kalmaktadır. Dolayısıyla, geldikleri yolu izleyerek ülkelere dönebilecek parası ya da belgesi olmayan göçmenler, Libya, Fas ve Türkiye gibi ülkelerde yasadışı olarak ya da transferleri için üçüncü ülke bulunana dek yokluk ve sömürü içinde çalışarak hayata tutunma çabası göstermektedirler (Amnesty International, 2014). Tüm bu transit göçler, sonuçları itibarıyla Türkiye'nin (bilhassa AB ile olan) dış politikasını da etkilemekte ve şekillendirmektedir. Türkiye Devleti göçü bir dış ilişkiler meselesi olarak görmeye başlamış, dolayısıyla göçe dair kaygılar dış politikanın rotasını belirleyici bir bileşen haline gelmiştir (Linden, 2012).

2.3 Türkiye - Afrika İlişkileri ve Göç

Kuzey Afrika'da yüzyıllar boyunca egemen güç olan Osmanlı Devleti'nin esas mirasçısı Türkiye, Avrupa Birliği ile entegrasyon sürecinde uzun süredir yaşadığı hayal kırıklığı nedeniyle yeni pazarlar ve liderlik arayışıyla, son zamanlarda Afrika kıtasına ekonomik ve politik anlamda daha yakın bir ilgi göstermeye başladı (Özkan ve Akgün, 2010). 1998'de Afrika Eylem Planı'nın kabulünden itibaren, Türkiye'nin Afrika'ya olan ilgisini giderek artırmış, 2005 sonrasında ise bu ilgi zirveye ulaşmıştır. Aynı yıl Afrika Birliği'nde (AU) "gözlemci" statüsünü kazanan Türkiye, 2008 yılında AU tarafından *stratejik partner* ilan edilmiştir. Söz konusu ilişkiler ekonomik açıdan olumlu sonuç vermiş, Afrika ile 2003'te 5.4 milyar dolar olan ticaret hacmi, 2008'de üç kat artarak 16 milyar doları geçmiştir (ibid). Türkiye İşadamları ve Sanayiciler Konfederasyonu (TUSKON) aracılığıyla da dış ticaret fırsatları yakalayan Türkiye, insani yardım kuruluşları ve STK'lar ile de Afrika'da aktif konumunu sürdürmektedir. Araştırmada yer alan Afrikalı görüşmecilerin, Türkiye'ye dair göç öncesi müspet algılarını yine bu gelişmelerin şekillendirdiği ortaya çıkmaktadır.

2.4 Uluslararası Göç ve İç Göç Odağında İstanbul

2.4.1 İstanbul'a Yönelik İç Göçler ve Özellikleri

1960'larda, sanayi kesiminin tarıma oranla daha hızlı büyümesi ve kentsel hizmet sektörünün gelişmesi ile iç göç ivme kazanmış, 1955 yılında 50.000 olan gecekondu sayısı 1960'ta 240.000'e yükselmiştir. Yaşam tarzından sosyal ilişkilere dek pek çok sıkıntı ile karşılaşan göçmenler, *cemaatleşme* mekanizmasına sıkıca sarılmış, (araştırma dahilinde Kürt görüşmecilerin de ifade ettiği üzere) akrabalık-hemşerilik ilişkilerini yoğun biçimde kullanmaya çalışmıştır (Kaygalak, 2009). 1980'lerde uygulanan neoliberal ekonomi politikalarının sonucu olarak emek piyasasında taşeronlaşma, eve iş verme, parça başı iş, sözleşmeli ve mevsimlik işçilik gibi uygulamaların önemi artmış; dolayısıyla bir yandan çalışanların ücretleri düşmüş, diğer yandan ise göç edenler adına örgütsüz çalışma kanalları ve kayıt dışı işler çoğalmıştır. Aynı dönemde, kentlerde farklılaşma ve kutuplaşma ciddi anlamda ivme kazanırken, şehirlerde birbirinden oldukça uzak ve farklı gruplar ortaya çıkmıştır (ibid).

12 Eylül askeri rejimi ertesinde patlak veren silahlı PKK hareketi, 1987'de ilan edilen Olağanüstü Hal (OHAL) nedeniyle birçok kırsal yerleşim yerinin boşaltılması ve insanların göç etmek zorunda kalması, yeni sorunlara yol açmıştır (TESEV, 2008) Örneğin, halen kentte artan kapkaç, soygun ve bir dizi asayiş sorunuyla göçmenlerin bağlantılı olduğunun düşünülmesi (Kaya, 2009) bilhassa genç göçmenleri hedef haline getirirken, zaten travma sonrası stres bozukluğu yaşayan bu bireyleri genel kent nüfusuna göre daha fazla depresyon, yoğun kaygı ve umutsuzluğa itmektedir (TESEV, 2008). Söz konusu menfi imaj nedeniyle iş bulmakta sıkıntı çeken göçmenler, gerek küçük imalathanelerde, gerekse fabrikalarda akrabalık, mezhep ve hemşerilik kıstaslarıyla karşı karşıya kalmışlardır (Duben ve Şimşek, 2002). Bunun bir sonucu olarak, hem vasıfsız Kürtlerin daha ucuz bir emek olmaları hem de belli iş kollarında üstünlüğe sahip olup etnik

benzerlerini kollamaları nedeniyle günümüzde özel sektörde Kürt varlığı artmıştır (Duman, 2013)

2.4.2 İstanbul'da Afrikalı Sığınmacı Profili

Umberto Eco (2012) *içeriden göç* olgusunda göçmenlerin, göç ettikleri yerin kültürünü köklü biçimde değiştirirken; *dışarıdan göçte* göçmenlerin var olan kültürle uyum sağladıklarını ifade eder. Kumkapı örneğinde görüleceği üzere, iç göçle gelenlerin adet ve yaşam tarzlarını şehirde de devam ettirmeye çalışmaları; Afrikalıların ise dikkat çekmemek için mümkün olduğunca kültüre ayak uydurmaya çalışmaları, Eco'yu doğrular niteliktedir. Genellikle düşük sosyal statülü belli iş kollarında yoğunlaşan göçmenler, mekân tercihlerini de buna göre yapmaktadırlar (Castles ve Miller, 2008). Dolayısıyla Afrikalı sığınmacılar İstanbul'un tarihi kent merkezlerini mesken tutarlar. Bu durumun temel nedeni, daha önce İstanbul'un tarihi ve kültür merkezi olan bölgelerin iktisadi yapısındaki değişimlere (sanayinin desantralizasyonu gibi) ve nüfus hareketlerine bağlı olarak boşalması, dolayısıyla göçmenlere ucuz konut ve enformel işlere yakınlık gibi olanaklar sunmasıdır (Adıgüzel, 2012). Bilhassa Tarlaş ve Kumkapı gibi kentin çöküntü bölgelerini mesken tutan Afrikalılar köken, kültür, göç sebepleri, göç biçimleri, hayatta kalma stratejileri, gelirleri ve sosyal ağları bakımından önemli farklılıklar gösterirler (Brewer ve Yüksek, 2006). Senegal, Nijerya, Somali, Kamerun ve Kongo uyruklular en kalabalık gruplardır. Kiliseler, dernekler ve STK'lardan yardım alabilen sığınmacılar, tezgaharıktan seyyar satıcılığa, hamallıktan fotomodelliğe uzanan geniş bir yelpazede istihdam edilebilmekte (Şaul, 2013). Erkek nüfusu ve Fransızca konuşanlar daha çok Tarlaş'ta ikamet ederken, Kumkapı'da Doğu Afrikalılar, bekarların yanı sıra aileler, İngilizce ve Arapça konuşanlar ağırlıktadır (Danış, 2005). Türkiye'nin herhangi bir yerinde ya da bir uydu kentte kalmaktansa, daha az strese maruz kalmak amacıyla, Kumkapı ve Tarlaş'ta kendi vatandaşlarının yanına yerleşerek, bu bölgeleri "Afrika banliyösü" haline getiren sığınmacılar (Doğan, 2011) diğer bölgelerde kendilerini tehlikelere daha açık ve savunmasız hissetmektedir.

3 METODOLOJİ

3.1 Amaç ve Kapsam

Çalışma Kumkapı'da ikamet eden Afrikalı sığınmacılara ve Kürt vatandaşlara odaklanmaktadır. Çalışmanın amacı, grupların tutumlarını ve algılarını tespit etmek, bunların sebeplerine değinmek, tarafların ortak, benzer ve farklı deneyimlerini analiz etmek, bulguları değerlendirerek geleceğe yönelik tahminler ve çözüm önerileri sunmaktır.

3.2 Çalışma Grubu ve Veri Toplama Aracı

Araştırmanın örneklemini Afrika'dan göç ederek Türkiye'ye yasal ya da yasadışı giriş yapmış ve Kumkapı'da ikamet etmekte olanlar ve Kumkapı'ya iç göçle gelen Kürt vatandaşlar oluşturmaktadır. Kürt vatandaşlar için rastlantısal örnekleme (probability sampling) kullanılırken, Afrikalı sığınmacılar için amaçlı örnekleme (non-probability sampling) kapsamında kartopu tekniği kullanılmıştır.

Saha araştırması öncesinde, Kumkapı bölgesinde birçok kez gözlemlerde bulunulmuş, birçok Afrikalı sığınmacı ve Kürt vatandaş ile kısa enformel sohbetler gerçekleştirilmiş, bölge esnafı ve muhtarları ile görüşülmüş, araştırmada kullanılmak üzere notlar alınmış; görüşmecisi sayısı, süresi, kısıtlamalar, engeller ve çözümlere dair genel bir çerçeve çizilmiştir. 20 kişi olarak belirlenen Afrikalı grup ile yürütülen araştırmada daha az sayıda kişi ile daha fazla görüşme mesaisi harcanarak veri elde edilmesi hedeflenerek *derinlemesine mülakat* ve *çoklu mülakat* teknikleri uygulanmıştır. Kumkapı'ya iç göçle gelenler ile görüşmelerde zaman kısıtlaması ve görüşmecilerin isteksizliği hesaba katılarak, kısa zamanda çok veri toplamak maksatlı açık, yarı kapalı ve kapalı uçlu sorulardan oluşan anket (survey) uygulanmıştır. Fakat araştırmacının kontrolü dışındaki sebeplerden ötürü (görüşmecilerin isteksizliği, zaman kısıtlaması ve cevapların yüzeyselliği) nedeniyle ancak 20 verimli anket sonucu elde edilmiştir.

3.3 Veri Analizi ve Araştırmanın Sınırlılıkları

Kürt görüşmecilerden elde edilen veriler SPSS ile analiz edilmiştir. Anket dizaynı bu anlamda bir sınırlama teşkil etmiştir. Afrikalı sığınmacıların verileri ise araştırma soruları ve kavramsal çerçeve bağlamında oluşturulan temalar altında düzenlenmiştir. Dolayısıyla betimsel analiz yöntemi ile değerlendirilen sığınmacı verileri, Kürt görüşmecilerin cevapları ile karşılaştırılarak yeniden kategorizasyon yapılmış ve bulgular şekillenmiştir. Araştırmanın bir diğer kısıtlaması ise kadın görüşmecisi sayısının düşük olmasıdır. Afrikalı kadınların sokaklarda sıklıkla sözlü ve zaman zaman da fiziksel tacize uğruyor olmaları, çalışanlar hariç (bilhassa Somalili) kadınların genelde evlerinden çıkmamayı tercihleri sebebiyle kadınlarla evlerinde ya da aile veya erkek arkadaşları eşliğinde görüşülmüştür. Kürt kadınları ise ev içi sorumlulukları ve mahremiyet nedeniyle genelde görüşmekten kaçınmışlardır.

4 BULGULAR

4.1 Afrikalı ve Kürt Görüşmecilerin Birbirlerine Dair Algıları

4.1.1 Sığınmacı Algısı

Kumkapı'da ikamet eden Kürt vatandaşlara yöneltilen "Sizce sığınmacı kime denir?" sorusuna "Savaşta kaçan insanlar" ve "Ülkesinden çıkmak zorunda kalan" cevaplarının yanı sıra, "Bence Kürtlere denir. Ve Kürtlerin yaşadıklarına benzer şeyler yasayanlara denir" yanıtları da alınmıştır. Bu ifadeler, zorunlu göç ile memleketini terk ederek İstanbul'a yerleşmiş olan Kumkapı sakinlerinin, yabancı göçmenler ile benzerliklerinin bilincinde olduklarının ve kendi serüvenleriyle özdeşleştirdiklerinin bir göstergesi olarak yorumlanabilir. Bununla beraber, "(sığınmacı) benim aslında, fuhuş yapan değil. Onların maddi durumu benimkinden iyi" ifadesi de sığınmacı imajına dair ipuçları sunmaktadır.

4.1.2 Gruplar arası iletişim

%90'ı bir yabancı göçmen ile bizzat iletişime geçen görüşmeciler, %70 oranında Afrika kökenli (bilhassa Somalili) sığınmacılar ile dirsek temasında bulunmuşlardır. Ayrıca, Kürt görüşmecilerin %60'ının Afrikalı gruplarla her gün muhatap olduğu bilinirken; bu iletişimin %55'inin işyerinde, %35'inin ise sokakta gerçekleştiği ve komşuluk ilişkisine dayandığı, %10'unun ise Afrikalılar ile camide karşılaştıkları ifade edilmiştir. Afrikalı sığınmacılar ise sosyal birlikteliklerini, "beyazlar" dedikleri Türkler'in menfi tutumlarından ötürü Kumkapı'dan ziyade iş arkadaşları ve yine kendileri gibi Afrika kökenliler ile yaşadıklarını örneğin şu ifade ile belirtmişlerdir:

Türkler pek arkadaş olmaz bizle. Yani iş yerinde birlikte olabiliriz ama orada biter. Arkadaşın olsa birlikte takılırsın. Birbirinize gidip gelirsın, bir şeyler paylaşırsınız. Afrikalı arkadaşlarımın da Türklerle yakın arkadaş olduğunu görmedim, belki sadece iş arkadaşları. Ama o kadar. (Ahmad, 28, Gambia)

4.1.3 Sığınmacı Algısında Din Faktörü

Afrikalı gruplar içinde bilhassa Somalililere sempati besleyen Kürt görüşmeciler, bu grupla ile iyi anlaştıklarını ve problem yaşamadıklarını belirtmişlerdir. Bir görüşmeci "Somaliliye dükkan teslim ederim, ama Mısırlıya etmem mesela" derken; diğer bir görüşmeci ise "Asayışı bozan da var, kendi halinde olan da. Somalililer istedikleri kadar gelsinler" diye eklemiştir. Dolayısıyla Müslümanların daha iyi insanlar oldukları, diğerlerinin ise genelde suç işledikleri algısı hakimdir. Müslüman Afrikalıların şu ifadeleri söz konusu algının avantajına işaret etmektedir:

Burada arkadaşlarla karşılaştığımız zaman bazen soruyorlar Müslüman mısın diye ben de Elhamdulillah Müslümanım deyince hemen el sıkışıyorlar. Bir bağ gibi yani. (Yasa, 26, Mali)

Müslüman olmaktan çok gurur duyuyorum. Türklerle tek ortak olabildiğimiz nokta orası. Camide aynı yerde duruyoruz ve birkaç söz paylaşıyoruz. (Kanagnte, 32, Fildişi Sahilleri)

4.1.4 Afrikalı Kadınlara Dair Önyargılar ve Stereotipler

Afrikalı kadınlar genellikle fuhuş ile ilişkilendirilmekte, erkeklerin "kötü işlere meylinin artması ve aile ortamında düzensizlik yaratmaları" ile itham edilmektedirler. Afrikalı kadınlar ise Kumkapı ve civarında maruz kaldıkları cinsel taciz ve tecavüz vakalarından utanarak ve çekinerek bahsetmektedirler:

Tabii ki beyazlar ve Afrikalılar kesinlikle aynı değil. Onlara en azından saygı gösteriyorlar. Biz ise bir yerde çalışmak, iş bulmak istediğimizde illa ki bunun bedelini ödemek zorundayız. Hepsinin kafasında Afrikalı kadınları hayat kadını görme fikri var. Bazen yolda yürürken arkadan bir amca yaklaşıyor, "seks, seks kaç para" diye soruyor. (Emina, 30, Kamerun)

(Kumkapılıların) Kimileri hepsinin fahişe olduğunu düşünüyor. (Neden böyle düşündüklerini) Bilmiyorum, belki de kimisinin gerçekten bu işi yaptığını gördükleri için. Paketteki bir bozuk patates yüzünden hepsi çürüyor yani. Ben böyle düşünüyorum (Ahmad, 28, Gambia)

"Fuhuş" suçlamaları karşısında Afrikalı kadın görüşmecilerin dile getirdiği hususlar, problemin tek taraflı olmadığına işaret etmektedir.

4.2 Çıkar Çatışması ve Xeno-racism

Esses et.al.'a (1998) göre göre rekabet algısı çatışmaya ve gruplar arası düşmanlığa iter. Çatışmalar bireylerin kişisel çıkarları değil, grupların kolektif çıkarları ve muhafazası sebebiyle ortaya çıkmaktadır.

Dolayısıyla, ucuz işgücü sağlayan Afrikalı sığınmacıların varlığı, zaten kısıtlı olan iş imkanlarının elinden alınacağı endişesi duyan Kumkapı'daki Kürt vatandaşları öfkelenmektedir. Ayrıca sığınmacılar nedeniyle Kumkapı'da ev kiralalarının artması, çoğu zaten yoksul olan ailelerin kira giderlerini etkilemektedir. Söz konusu durum, salt ırkçı beyaz/siyah dikotomilerinden bağımsız olarak "öteki"ni, dış görünüşü (örneğin, Orta Doğulu), dini, kültürel ve etnik grup aidiyeti nedeniyle marjinalleştirmek, tehdit etmek, aşağılamak ve kişisizleştirmek anlamına gelen *xeno-racism* uygulamalarına yol açmaktadır (Every ve Augoustinos, 2007). Agier'e (2008) göre, toplumun marjinal mensupları olarak göçmenler, kir ve pislikle özdeşleştirilmekte, toplumun biyolojik, ahlaki ve kimlik bazında saflığını bozan maddeler olarak görülmektedirler (ibid: 32-40). Kürt görüşmecilerin çoğu bizzat olumsuz bir deneyim yaşamadığı halde, %60'ının Afrikalıların kültür farkını, "kirlili" ve "kötü kokuyor" olmalarını, "ahlaksızlığını", suç oranını artırmaları, asayiş bozmalarını xeno-racist tutumlarının sebebi olarak ifade etmesi bu bağlamda değerlendirilebilir.

Her iki grubun göç deneyimleri bakımından ne denli benzeştikleri düşünülürse, ortaya ironik ve trajik bir tablo çıkmaktadır. Kürt görüşmecilerin Afrikalı komşularının geçmekte olduğu safhaları yaşamış ve hala da yaşıyor olmaları, ifadelerindeki benzerlikte açığa çıkmaktadır. Kürtlerin dayanışma ve ayakta kalma çabaları Afrikalılarda da gözlemlenmektedir. Yıllardır fakirlik, sosyal dışlanma ve tecritle karşı karşıya kalan Kürt göçmenlerin şehirli yoksulları şimdi de gittikçe artan uyuşturucu kullanımı, yasadışı aktiviteler ve fuhuşa zorlama gibi problemler ile baş etmek durumundadır (Çelik, 2005). Bu anlamda Afrikalı sığınmacıların durumunun da çok farklı olmadığı aşikardır. Dolayısıyla, xeno-racist tutumların bilhassa daha bilinçli olması beklenen gençler tarafından uygulanıyor olması ayrıca şaşırtıcıdır:

Gençler genelde daha tenkitçi ve alaya alırlar. Bazen arkadaş canlısı gibi davranıp, kandırmaya çalışıyorlar, aslında arkadaşlık değildir niyetleri... Irkçılığı ve bu hakaretleri kimse yok edemez bir ülkeden. Bu yaşam şekli olmuş, yıllardır süre gelen bir şey bu. ... Yani bunla baş etmek çok zor. ... Birçok insan okula gidemiyor, bilinçli değiller, haberleri dinlemiyor, gazete okumuyor. Bu insanlarla konuşmak, onları etkilemek çok zor. ... Bilmiyorum doğru mu ama herkes Kürtlerin en kötü olduğunu söylüyor. Çünkü bizi çalıştırıyorlar ve ödemeleri yapmıyorlar. Bu fabrikaların çoğu onların elinde sanırım. Eğer ırkçılıktan bahsediyorsak bence onlar en kötülerini.(Ahmad, 28, Gambia)

Kumkapı'da enformel sektörde istihdam edilen Afrikalıya yönelik -yasadışı olmanın kapı araladığı- taciz, şiddet ve tecavüz vakalarına hemen yanı başında bulunan Emniyet Müdürlüğü ve polislerin göz yumması ve herhangi bir müdahalede bulunmaması ise, söz konusu saldırıları teşvik etmektedir. Polise ve adalete güvenmeyen Afrikalı sığınmacıların ifadeleri dikkat çekicidir:

Problemlerden neden kaçıyoruz çünkü siyahla beyaz arasına bir problem olunca hemen alıp polise götürüyorlar. Kimin suçlu olduğuna bakmadan, sormadan soruşturmadan hemen bizi cezaevine götürüyorlar. (Yani, 33, Mali)

Kendilerini ırkçı addetmeyen Kürt görüşmeciler bir yandan Afrika'dan gelen göçmenlere insanlık namına, muhtaç oldukları için ya da Müslüman kimliklerinden ötürü yardım edilmesi gerektiğinden ve Türk milletinin misafirperverliğinden bahsederken, diğer yandan devletin önceliğinin kendi vatandaşı olması gerektiğini vurgulamakta ve Afrikalı sığınmacılara yapılan yardımları tasvip etmediklerini dile getirmektedirler. İlginç olan bir diğer husus ise, İslam ortak paydasında buluştuğunu iddia eden-görüşmecilerin temsil ettiği- bölge sakinlerinin, sırf kendileri gibi hareket etmiyorlar diye Afrikalılar ile camide dahi kültür farkı nedeniyle yer yer kavgaya varan çatışma yaşamalarıdır. Dolayısıyla, kültür ve tutumların farklı olması direkt ırkçılık kapsamına girmese dahi, xeno-racism'i çağrıştırmaktadır.

Afrikalı sığınmacıların da dikkat çektiği üzere, Avrupa'da yükselen ırkçılık ve yabancı düşmanlığı nedeniyle Türkiye'yi tercih eden siyahilerin Kumkapı'da benzer tutumlara rastlamaları, söz konusu xeno-racist algının köklü bir zihniyet değişimi olmaksızın çözülmesi mümkün görünmeyen bir problem olduğunu işaret etmektedir. Bu noktada en önemli soru, gittikçe artan çok renkli, çok dilli, çok kültürlü ve ırklı uluslararası göçmen potansiyeli ile Türkiye'nin, göç kapsamında mevcut sorunlara nasıl çözüm bulacağı ve pusuda bekleyen problemlerle ne tür önlemler alması gerektiğidir.

5 SONUÇ VE ÖNERİLER

Kürt vatandaşlar ve Afrikalı sığınmacıların anlatıları saldırılar, ırkçı tacizler ve suiistimaller ile gittikçe yükselen bir gerginliğe işaret etmektedir. Görüşmecilerin ifade ettiği üzere güvenlik güçlerinin bihaber olmadığı fakat göz yummayı tercih ettiği bu tür cezalandırılmayan suçlar, çatışmaları körüklemekte ve suçluları ödüllendirmektedir. Türkiye, söz konusu xeno-racist saldırılar noktasında ivedilikle sosyal politikalar geliştirmek ve uygulamaya koymak durumundadır. Aksi takdirde, artan göçmen nüfusu ve yükselen tansiyon toplumsal barış ve refahı zedeleyerek, Türkiye'yi kontrol altına alınamayan bir kaosa sürükleyecektir.

Devletler ve kurumlar düzeyinde bakıldığında, göçmenlerin iş piyasasına erişimlerinin sağlanması ve bu noktada halkı da mağdur etmeyecek biçimde koşulların iyileştirilmesi gerekmektedir (Amnesty International, 2014). Toplum düzeyinde ise sığınmacılara dair bilinç uyandırılması maksadıyla devletin birtakım kampanyalar yürütmesi, mevcut algıların yol açtığı yabancı düşmanlığı ve ırkçılık sorunlarına yönelik farkındalığı artırıcı projeler düzenlenmesi elzemdir. Bu projelerin yalnızca topluma yönelik kalmaması, başta polis memurları olmak üzere sığınmacılar ile temasa geçen bütün memurların bilinçlendirilmesi gerekmektedir. Bilhassa xeno-racism meselesine eğilerek, algıları şekillendirici uygulamalar ile menfi eğilimdeki tutum ve yargıların değişmesine çalışılmalıdır (Handmaker ve Parsley, 2001). Bu bağlamda, “fahişe” olarak görülen Afrikalı kadınlar için bilhassa proje ve olumlu propagandalar yürütülmeli, işyeri ve sokaktaki mağduriyetleri giderilmelidir. Devletin polis ve diğer memurları aracılığı ile gerçekleştireceği düzenli kontroller ile, cinsel suiistimal ve saldırıların önüne geçilmeli, bu yönde hem çalışan hem de işverenlerden istihbarat alınmalıdır. Göçmenlerin taciz vakaları durumunda polise gitmelerini kolaylaştıracak düzenlemeler bu anlamda ivedilikle oluşturulmalı, “her daim T.C. vatandaşı haklıdır” algısı ortadan kaldırılmalıdır. Tacizlerin azaltılması noktasında dikkat edilmesi gereken bir diğer husus ise, uydu kentlerin seçiminde ve bu kentlerdeki gözetim ve kontrollerde hassasiyet gösterilmesidir. Zaten kırılğan bir grup olan göçmenlerin yabancılara alışkın olmayan veya önyargılı bir toplulukla baş başa bırakılması ya da izole edilmesi, deri renkleri, kıyafetleri, dilleri ve inançları nedeniyle oldukça görünür olacakları ve hoş görülmecekleri bir ortamda Afrikalı sığınmacıları cezalandırmak ve tehlikenin ortasına atmak anlamına gelecektir (Schuster, 2003). Göçmenlere yönelik projeler, Türkiye'nin göç rejimini etkileyen ulusal kimlik-etnik kimlik bağlamından çıkarak, bu bireylerin kökenleri ne olursa olsun topluma entegrasyonunu artırıcı eğitim ve kurslar sağlayarak, danışmanlık ve istihdam aracılığı ile toplumdan dışlanmalarına engel olmayı hedeflemelidir. Sivil toplum kuruluşları, kilise, cami ve benzeri kurum, dernek ve alanlar aracılığı ile bu süreç hızlandırılabilir ve daha verimli sonuçlar alınabilir (Dedeoğlu ve Gökmen, 2011; Schuster, 2004)

TEŞEKKÜR

İstanbul Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Birimi'ne, çalışma için sağladığı fondan dolayı teşekkür ederim.

KAYNAKÇA

- Adıgüzel, Y. (2012). Esenler'de Yaşamak, Memlekette Ölmek: Göç ve Kente Uyum Sürecinde Hemşehrlik. Murat Şentürk (Ed.), Göç, Kentleşme ve Aidiyet Ekseninde Esenler'i Anlamak içinde (s.185-222). İstanbul: Esenler Belediyesi Şehir Düşünce Merkezi Şehir Yayınları
- Agier, M. (2008). On the margins of the world: The refugee experience today. Cambridge, UK: Polity.
- Amnesty International (2014). Kale Avrupası'nın İnsani Bedeli. (Çevrimiçi) <http://www.amnesty.org/en/library/asset/EUR05/001/2014/tr/146bad2c-1183-4aee-a96a-e15f8fc1ef7f/eur050012014tr.pdf> . 10 Temmuz 2014.
- Biehl, K. (2008). Migration 'Securitization' and its Everyday Implications: an examination of Turkish asylum policy and practice (2009/1). European University Institute.
- Brewer, K. T., & Yüksekler, H. D. (2006). A survey on African migrants and asylum seekers in Istanbul. İstanbul: Migration Research Program at Koç University.
- Castles, S., & Miller, M. J. (2008). Göçler çağı: Modern dünyada uluslararası göç hareketleri. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi.
- Çelebi, Ö., Özçürümez, S., & Türkay, Ş. (2011). Türkiye'de Mültecilere Yönelik Söylemler ve Söylemlerin Politikalara Etkisi. İltica, Uluslararası Göç ve Vatansızlık: Kuram, Gözlem ve Politika (sf. 201-213). Ankara: BMMYK.
- Çelik, A. B. (2005). “I miss my village!”: Forced Kurdish migrants in İstanbul and their representation in associations. New Perspectives on Turkey, (32), S.137-161.
- Danış, D. (10 Eylül 2005). Bir Yiğit Gurbete Gitse. *Bianet*. (Çevrimiçi) <http://www.bianet.org/bianet/toplum/66790-bir-yigit-gurbete-gitse>. Erişim: 3 Ocak 2013
- Dedeoğlu, S., & Gökmen, C. E. (2011). Göç ve sosyal dışlanma: Türkiye'de yabancı göçmen kadınlar. Ankara: Efil.
- Doğan, İ. (21 Mart 2011). Hedef Ülke Türkiye. *Aksiyon*, Sayı:850. (Çevrimiçi)

<http://www.aksiyon.com.tr/aksiyon/haber-28969-26-hedef-ulke-turkiye.html> Erişim: 8 Ocak 2014

- Duben, A., & Şimşek, L. (2002). Kent, aile, tarih. İstanbul: İletişim.
- Duman, B. (2013). Yoğun Göç Almış Metropollerde Etniklik ve Öteki ile İlişki. *Sosyoloji Dergisi*, 3. Dizi 27. Sayı, 1-24.
- Düvell, F. (2010). Transit Migration: A Blurred and Politicized Concept. *Population, Space and Place*, (18), 415-427. doi:10.1002/psp.631
- Eco, U. (2012). Beş Ahlak Yazısı. (çev. K. Atakay). İstanbul: Can Yayınları.
- Esses, V.M., Jackson, L.M., Armstrong, T.L. (1998). Intergroup Competition and Attitudes Toward Immigrants and Immigration: An Instrumental Model of Group Conflict. *Journal of Social Issues*. Vol. 54, No. 4. pp. 699-724.
- Every, D., & Augoustinos, M. (2007). Constructions of racism in the Australian parliamentary debates on asylum seekers. *Discourse Society*, 18(4), 411-436.
- Frenzen, N. (29 Ocak 2013). PACE Calls for Urgent Measures to Assist Greece and Turkey With Mounting Migratory Tensions in Eastern Mediterranean [Migrants at Sea Blog]. (Çevrimiçi) <http://migrantsatsea.org/tag/frontex-joint-operation-poseidon-sea/> Erişim: 3 Nisan 2013
- Handmaker, J., & Parsley, J. (2001). *Migration, Refugees, and Racism in South Africa*. *Refuge Vol:20 No:1*, pp. 40-51
- İçduygu, A., Yüksek, D. (2012) Rethinking transit migration in Turkey: reality and re-presentation in the creation of a migratory phenomenon. *Population, Space and Place*, 18(4), S. 441–456.
- Jastram, K., Achiron, M., Inter-Parliamentary Union., & Office Of The United Nations High Commissioner For Refugees. (Çev. Güler, K., Karatoprak, M.). (2001). Mültecilerin korunması: Uluslararası mülteci hukuku rehberi. Ankara: BMMYK.
- Kaya, A. (2009). Türkiye'de iç göçler: Bütünleşme mi, geri dönüş mü? : İstanbul, Diyarbakır ve Mersin örnekleri. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Kaygalak, S. (2009). Kentin mültecileri: Neoliberalizm koşullarında zorunlu göç ve kentleşme. Ankara: Dipnot.
- Linden, R. H. (2012). Coming and Going: Migration and Changes in Turkish Foreign Policy. In *Turkey and its neighbors: Foreign relations in transition* (pp. 119-143). Boulder, Colo: Lynne Rienner Publishers.
- Lloyd, C. (2003). Anti-racism, racism and asylum-seekers in France. *Patterns of Prejudice*, 37(3), 323-340. doi: 10.1080/00313220307590
- Loescher, G. (1993). *Beyond charity: International cooperation and the global refugee crisis*. New York: Oxford University Press.
- Özkan, M., Akgün, B. (2010). Turkey's Opening to Africa. *Modern African Studies*, 48(4), S. 525-546.
- Schuster, L. (2003). Common Sense or Racism? The Treatment of Asylum-Seekers in Europe. *Patterns of Prejudice*, 37(3), 233-255.
- Schuster, L. (2004). The Exclusion of Asylum Seekers in Europe. *Centre on Migration, Policy and Society Working Paper No. 1, University of Oxford*.
- Şaul, M. (2013). Sahra Altı Afrika Ülkelerinden Türkiye'ye İş Göçü. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 68(1), S. 83-121.
- TESEV Ülke İçinde Yerinden Edilme Sonrası Vatandaşlık Haklarının Yeniden Tesisi Ve Rehabilitasyon Araştırma Ve İzleme Grubu. (2008). Türkiye'de Ülke İçinde Yaşanan Yerinden Edilme Sorunu: Tespitler ve Çözüm Önerileri. TESEV